

UDC: 342.53(042)

ORCID: 0000-0002-7367-209X

ПАРЛАМЕНТ ФАОЛИЯТИ УЧУН АХБОРОТ-ТАҲЛИЛИЙ МАЪЛУМОТНОМАЛАРНИ ТАЙЁРЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Аббосхонов Тоирхон Хасан ўғли,
Тошкент давлат юридик университети
“Давлат ҳуқуқи ва бошқаруви” кафедраси
мустақил изланувчиси,
e-mail: t.abbosxonov@adm.gov.uz

Аннотация. Бугунги кунда ҳар қандай фаолиятни амалга оширишда, шубҳасиз, илмий асосланган усуллар ва услублар қўлланилишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Чунки амалиётнинг илм билан ҳамнафас бўлиши кўзланган натижага эришишда масаланинг ечимини топиш ёки ҳал қилишнинг энг асосий омили саналади. Мисол учун, парламент фаолиятини амалга ошириш учун қўмаклашишда ахборот-таҳлилий маълумотномаларни тайёрлаш усуллари ҳам, ўз навбатида, бевосита қонунларнинг сифати ёки парламент назорати натижаларига, бу орқали бошқарув жараёнига таъсир қилиши мумкин. Шу сабабли ахборот-таҳлилий маълумотномаларни тайёрлашнинг илмий асосларини очиб бериш, уни доимий такомиллаштириб бориш муҳим аҳамият касб этади. Бу борада мазкур фаолиятни амалга оширувчи субъектлар ходимларининг малакасини ошириш тизимини йўлга қўйиш, улар учун ахборот-таҳлилий маълумотномаларни тайёрлаш бўйича аниқ илмий таҳлилларга асосланган услубий қўлланмаларни яратиш энг долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Ушбу мақолада парламент фаолияти учун тайёрланадиган ахборот-таҳлилий маълумотномаларнинг мақсади, тузилиши, уларни тайёрлаш босқичлари, усулларининг илмий-амалий жиҳатлари, шунингдек, уларни тайёрлаш учун сарфланадиган вақтнинг тўғри тақсимлаш, маълумотномани шакллантиришда ҳаракатларнинг кетма-кетлиги илмий таҳлиллар ва амалиётда қўлланилган турли хил усуллар асосида ёритилган.

Калит сўзлар: ахборот-таҳлилий маълумотнома, ахборот-таҳлилий маълумотномаларнинг “истеъмолчи”лари, ахборот-таҳлилий маълумотноманинг тузилиши, ахборотни қидириш ва таҳлил қилиш учун сарфланадиган вақтнинг ўзаро нисбати, ахборотлар манбалари, “ақл марказлари”.

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИХ СПРАВОК ДЛЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРЛАМЕНТА

Аббосхонов Тоирхон Хасан угли,
самостоятельный соискатель кафедры
«Государственное право и управление»
Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. На сегодняшний день при осуществлении любой деятельности, безусловно, особое внимание уделяется применению научно обоснованных методов и приемов. Согласованность практики с наукой является наиболее важным фактором при достижении желаемого резуль-

тата в решении конкретного вопроса. Например, методы подготовки информационно-аналитических справок при содействии осуществлению парламентской деятельности могут, в свою очередь, напрямую влиять на качество законов или результаты парламентского контроля, тем самым на процесс управления. Поэтому важно раскрыть и постоянно совершенствовать научную основу подготовки информационно-аналитических справок. В связи с этим одной из наиболее актуальных задач является создание системы повышения квалификации сотрудников субъектов, занимающихся данной деятельностью, создание для них методических пособий по подготовке информационно-аналитических справок на основе точного научного анализа. В данной статье освещены научно-практические аспекты: цель, структура, этапы и методы подготовки информационно-аналитических справок для деятельности парламента, а также правильное распределение затраченного времени на их подготовку, последовательность действий при формировании справки на основе научного анализа и различных методов, применяемых на практике.

Ключевые слова: информационно-аналитическая справка, потребители информационно-аналитических справок, структура информационно-аналитической справки, взаимное соотношение времени, затрачиваемого на поиск и анализ информации, источники информации, «мозговые центры».

FEATURES OF PREPARATION OF INFORMATIONAL AND ANALYTICAL REPORTS FOR PARLIAMENT'S ACTIVITY

Abboskhonov Toirkhon Hasan ugli,
Independent researcher of the
department "State Law and governance"
of Tashkent State university of Law

Abstract. Today, in the implementation of any activity special attention is paid to the use of scientifically based methods and techniques. Because the consistency of practice with science is the most important factor in achieving the desired result in solving a specific issue. For example, the way in which policy briefs are prepared in support of parliamentary activities can, in turn, directly influence the quality of laws or the results of parliamentary oversight, thereby affecting governance. Therefore, it is important to reveal and constantly improve the scientific basis for the preparation of information and analytical reports. In this regard, one of the most urgent tasks is to create a system of advanced training for employees of entities engaged in this activity, to create methodological manuals for them on the preparation of information and analytical reports based on accurate scientific analysis. This article illuminates the scientific and practical aspects of the goal, structure, stages and methods of preparing information and analytical statements for the activities of the parliament, as well as the correct distribution of the time spent on their preparation, the sequence of actions when forming a statement based on scientific analysis and various methods used in practice.

Keywords: informational and analytical report, "consumers" of informational and analytical report, structure of informational and analytical reports, the mutual relationship of time spent on searching and analyzing information, sources of information, "think tanks".

Кириш

Бугунги кунда юқори технологиядан тортиб ижтимоий муносабатларнинг барча жиҳатларигача бўлган билимларни кашф этиш, уларни жамлаш ва жамоатчиликка етказишда ушбу жараёнларда бе-

восита иштирок этувчи субъектларнинг роли ошиб бормоқда. 2000 йилларгача бўлган даврда қандай бўлишидан қатъи назар билимлар сони ва уларнинг одамларга етказилиши биринчи ўринда бўлган бўлса, ҳозирги кунда "фойдали билимлар"

(useful knowledge) ғояси муҳимлиги даражаси ошиб бормоқда ва у муайян соҳа доирасида доимий ҳаракатда бўлиши ва қўлланилиши билан баҳоланмоқда. Таҳлилчилар ва уларнинг бирлашмалари сўнгги пайтларда ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва бошқа жараёнларнинг тузилиши ва ривожланиши тўғрисидаги билимлар шаклланишида ижтимоий тизимнинг институционал таркибий қисми сифатида намоён бўлмоқда. Мисол учун, улар қабул қилинаётган қарорлар ва уларнинг эҳтимолий оқибатларининг илмий асосларини етказиш орқали ҳокимият-бошқарув қарорлари қабул қилинишида асосий бўғинлардан бири бўлади.

Шу билан бир қаторда, улар фаолиятининг натижалари қарорлар қабул қилиш жараёнининг муайян маънодаги қонунийлик даражасини ҳам таъминлаб беради. Ҳозирда интеллектуал жараёнлар маҳсулининг талабгорлари доираси сезиларли даражада кенгайган. Мамлакатимизда аксарият давлат органлари ўзларининг илмий-тадқиқот марказлари ёки “ақл марказлар (think tanks)”га эга бўлиб, муайян масала юзасидан ташкилот номидан қарор қабул қилишда ушбу марказларнинг таклиф ва хулосалари инобатга олинади.

Олий Мажлис ҳузуридаги Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институти, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Билим ва инновациялар маркази, Фанлар академияси ҳузуридаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти ёки Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби бунинг ёрқин мисолидир.

Мавзунинг батафсил мазмунини қуйидаги ҳолат бўйича ҳам кўришимиз мумкин. Олий Мажлис палаталари фаолиятини ахборот-таҳлилий таъминлашни ташкил этишдаги энг муҳим масалалардан бири ахборотнинг тузилиши ва родини аниқлашдир. Чунки қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва парламент назоратини амалга ошириш фаолияти ҳар қандай ҳо-

латда тартибга солиниши назарда тутилаётган ижтимоий муносабат ёки парламент назорати объекти ҳақидаги маълумотларга асосланади.

Мамлакатимиз ва хорижий мамлакатлар илм-фанида ишлаб чиқаришнинг муайян соҳаларини экспертлик таъминлашнинг аҳамияти ҳақида кўплаб тадқиқотлар амалга оширилмоқда. Мазкур тадқиқотларда ҳозирги замон фанлари билимларидан жамиятнинг барча соҳаларида самарали фойдаланиш зарурияти тўғри қайд этилган [1, 56-б.]. Хусусан, ўзбек олимлари М. Нажимов ва Ш. Сайдуллаевларнинг таъкидлашича, ушбу зарурият эксперт-кратия, меритократия концепцияларида ўз аксини топган. Мазкур концепцияларга кўра, келажакда жамиятни оқилона бошқариш муаммолари профессионал ва ижодий бошқарув элитаси бўлган экспертларни шакллантириш йўли билан ҳал этилиши мумкин [2, 87-б., 89-б.].

Ахборот-таҳлилий марказлар томонидан тақдим этиладиган ахборот-таҳлилий маълумотларни шакллантириш босқичларига тўхталадиган бўлсак, улар деярли барча ҳолларда узоқ йиллар давомида шаклланиб келган “классик” усулда амалга оширилади: маълумотларни йиғиш, уларни таҳлил қилиш орқали қайта ишлаш, ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш, маълумотномани ҳамкасб олимлар иштирокида муҳокама қилиб, экспертлик хулосаси асосида такомиллаштириш ва якуний ҳужжатни юқори турувчи субъектга тақдим этиш. Россиялик олим Н. Герасименконинг таъкидлашича, таҳлил қилинмаган бирламчи маълумотларнинг қарор қабул қилиш учун яроқсиз бўлиши сабабли бошқарув субъекти томонидан муайян қарорни қабул қилишда маълумотларни индивидуал тарзда йиғиш ва таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ эмас [3, 68-б.].

Шунинг учун бошқарув жараёнини ахборот-таҳлилий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамият касб этади. А.

Кривобокованинг сўзларига кўра, бошқарув фаолиятини ахборот-таҳлилий таъминлаш муаяйн тармоқ сифатида қабул қилинади ва бирламчи ахборотларни таҳлил қилиб, қайта ишлаш жараёнида олинган янги билимлар ҳисобига таҳлилий технологиялар орқали жамиятнинг ахборотга бўлган эҳтиёжини таъминлаш унинг асосий вазифаси ҳисобланади [4]. Биз мазкур фикрга қўшилган ҳолда шуни таъкидлашимиз мумкинки, бу тармоқни бошқарув жараёнларида жамиятнинг барқарор ривожланиши, қонунийлик фактори ва давлат бошқаруви самарасини оширишнинг асоси сифатида кўришимиз мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев ўз маърузаларида қонунчиликни такомиллаштиришда бизни, энг аввало, янги қонунларни қабул қилиш факти эмас, балки янги қонунлар одамларга қандай фойда келтириши, уларнинг ҳаётини қандай енгиллаштириши ўйлан-тириши лозимлиги [5] тўғрисида бир неча бор таъкидлаган. Қонунларни қабул қилишда халқ вакиллари уларнинг, ҳақиқатан ҳам, амал қилишини таъминлашлари ва бунинг учун зарур чоралар кўришлари керак. Депутатлар дадил, талабчан ва қатъиятли бўлиши, халқ манфаатларига хизмат қилмайдиган қонунлар қабул қилинишига йўл қўймасликлари лозим [6].

Тадқиқот натижалари таҳлили

“Ахборот” тушунчаси латин тилидаги “informatio” сўздан келиб чиққан бўлиб, тушунтириш, баён қилиш, хабардор қилиш деган маъноларни англатади [7, 160-б.]. Материалистик фалсафа нуқтаи назаридан ёндашадиган бўлсак, ахборот – бу реал ҳаётнинг маълумотлар асосидаги ифодасидир [8, 96-б.]. Кенг маънода тушунтирадиган бўлсак, ахборот – умумий тушунча бўлиб, инсонлар ўртасида маълумотлар алмашинуви, жонли ва жонсиз табиат ҳамда одамлар ва электрон қурилмалар ўртасида сигнал алмашинуви жараёнларини ўз ичига олади [9, 1434-б.].

Ахборот демократик қонун чиқарувчи органларнинг фаолияти учун муҳимдир. АҚШлик олим Францич таъкидлаганидек, қонун чиқарувчи органлар ўзларининг вакиллик, қонунчилик ва назорат функциялари учун ахборотга муҳтождир [10, 256-б.]. Францич АҚШ Конгресси ҳақида шундай ёзади: “Конгресс ўз ролини яхшироқ бажариши учун тўртта асосий маълумот турига муҳтож. Умуман, Конгресс ва ҳар бир конгрессмен ўзларининг иш жадвалларини мувофиқлаштириш ва режалаштириш учун маълумотга муҳтож бўлиб, қарор қабул қилувчи орган сифатида Конгресс қонунчилик фаолияти ва сайловчилар талабларини кузатиши ҳамда улар билан ишлаш самарадорлигини ошириши ва қонунчиликда ҳам, қонунчиликдан ташқари фаолиятда ҳам уларнинг манфаатларини таъминлаш воситаларини ишлаб чиқиши керак. Шунингдек, Конгресс давлат бошқарувини назорат қилиш учун амалга оширилаётган дастурларнинг муваффақиятини кузатиши ва заиф томонларини аниқлаши зарур” [10, 256-257-б.].

АҚШ парламенти ривожланган ахборот-таҳлилий таъминлаш тажрибасига эга эканлигини қайд этиш ўринли. АҚШ Конгрессининг қонунчилик, назорат ва вакиллик функцияларини амалга оширишга кўмаклашувчи *Конгресс тадқиқот хизмати* қонун лойиҳаларини асослашда муҳим роль ўйнайди. Ушбу тузилма 1946 йилги Легислатурани қайта ташкил этиш тўғрисидаги қонунга асосан Қонунчилик ахборот хизмати тарзида тузилган ҳамда 1970 йилда Конгресс тадқиқот хизмати сифатида қайта номланган. Шундан буён ахборот-таҳлилий таъминлаш Конгресс фаолиятида қабул қилинадиган муҳим қарорлар қабул қилишнинг ажралмас қисми сифатида эътироф этилади. Конгресс тадқиқот хизмати барча Конгресс аъзолари ва кўмиталарини объектив, таҳлилий, тадқиқот маълумотлари

билан таъминлайди [11]. Ҳозирги кунда Конгресс тадқиқот хизмати Конгрессдаги кенг кўламли ахборот-таҳлилий ёрдам кўрсатиш тизимининг марказий қисмини ташкил этади. Унинг таркибига иккита қўшимча ёрдамчи хизматлар, Бош ҳисоб бошқармаси ва Конгресс бюджет бошқармаси киритилган. Эътиборлиси, ушбу муассаса экспертлари ҳеч бир партияга аъзо бўлиши мумкин эмас ва улар мустақил, холис тадқиқот ўтказиш орқали экспертлик хизматларини кўрсатиши лозимлиги белгиланган. АҚШлик олимлар Г. Левинберг ва С. Петтерсон парламентда маълумотларга бўлган эҳтиёж муҳим сиёсий аҳамиятга эга бўлган маълумотларнинг кўпинча ҳукумат қўлида бўлганлиги сабаб ортиб бормоқда, деб таъкидлайди. Ҳукумат қабул қилаётган қарорларни танқидий кўриш ва муқобил сиёсатни таклиф қилиш учун қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг ҳукумат таъсиридан холи ва ишонч-ли маълумотга эҳтиёжини қайд этади [12, 164-б.].

Япония тажрибасига эътибор қаратадиган бўлсак, Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Қонунчилик бюроси ўз ташаббуси ёки ҳукумат сўровига кўра қонунчиликни шарҳлаш билан боғлиқ илмий экспертизаларни амалга оширади [13].

Россиялик олимлар А. Демидов ва Ю. Захаровлар ахборот-таҳлилий маълумотномаларни қуйидаги 4 турга бўлади: экспресс таҳлил, таҳлилий маълумотнома, таҳлилий шарҳ ва таҳлилий ахборот [14, 55-б.]. Уларнинг фикрига кўра, экспресс таҳлил бу қисқа муддатларда (мисол учун, 1 ёки 2 соатда) муайян масала бўйича асосий тенденциялар, прогнозлар, уларнинг ривожланиш истиқболлари, шунингдек, таҳлилларга асосланган натижаларни назарда тутувчи расмий ҳужжатдир. Таҳлилий маълумотнома бир ёки бир неча соҳаларнинг мавжуд ҳолати ва уларни ривожлантириш бўйича ўтказилган таҳлилларни назарда тутувчи расмий ҳужжатдир. Унинг экспресс таҳлилдан фарқи шундаки,

таҳлилий маълумотномада илгари сурилган таклифларга муқобил бўлган бир неча таклифлар ҳам мавжуд бўлади. Таҳлилий шарҳда бир турдаги муайян масалалар юзасидан тайёрланган таҳлилий маълумотномалар йиғиндиси акс эттирилади ва таҳлилий маълумотномаларда назарда тутилган таклифлар бўйича умумий хулосалар келтирилади. Таҳлилий ахборотда эса фақатгина ўтказилган таҳлил натижалари акс эттирилади ва бунда ахборот олувчигаянада тушунарлироқ бўлиши учун турли хил графика ва диаграммалардан фойдаланилади [15, 56-б.].

Табииyki, “Ахборот-таҳлилий таъминлаш ўзи нима?” деган савол туғилади. Мамлакатимиз ва хорижда илмий доира вакиллари ушбу тушунча бўйича ўз ёндашувларини келтириб ўтишган. Мисол учун, россиялик олима О.Л. Голицина ўзининг илмий ишларида “ахборот-таҳлилий таъминлаш” тушунчасига маълумотларни излаш, таҳлил қилиш ва қайта ишлаш орқали муайян субъектга ўз фаолиятида фойдаланиш учун тақдим этиш жараёни сифатида таъриф беради [16, 34-б.]. Бошқа россиялик олимлар – Э.П. Голенищев, И.В. Клименко эса бу тушунчага қуйидагича таъриф беришган: “Ахборот-таҳлилий фаолият – бу маълум ташкилот фаолиятига тааллуқли масалалар бўйича прогнозлаш элементлари билан маълумотларни мунтазам равишда олиш, таҳлил қилиш ва тўплашдир” [17, 27-б.].

Ўзбек олимларидан юридик фанлари номзоди П.А. Рустамов ўз илмий ишида қонунчилик жараёнини илмий-ахборот таъминлаш тушунчасига қуйидагича таъриф берган: “Қонунчилик жараёнини илмий-ахборот таъминлаш – ҳар томонлама асосланган ва сифатли қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш мақсадида маълумотларни олиш, қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва улардан фойдаланишни ташкил этиш билан боғлиқ бўлган самарали парламент фаолиятининг илмий-амалий тизимидир” [11, 17-б.].

Мамлакатимизда Олий Мажлис палаталари фаолиятини ахборот-таҳлилий таъминлаш бўйича маълумотномаларни тайёрлашнинг ўзига хос амалиёти шаклланган бўлиб, бугунги кунда Олий Мажлис ҳузуридаги Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институти мазкур амалиётнинг бевосита иштирокчиси ҳисобланади. Ахборот-таҳлилий маълумотномаларни тайёрлашнинг ўзига хос хусусиятларига тўхталадиган бўлсак, мазкур институт бўлимлари фаолияти қонун ижодкорлиги ва парламент назоратининг асосий вазифалари ва манфаатларига йўналтирилган. Шунинг учун ҳам улар томонидан тайёрланадиган таҳлилий маълумотномаларнинг “истеъмолчи”лари қуйидагилар ҳисобланади: 1) Олий Мажлис палаталари раҳбарияти – қонун ижодкорлиги ва парламент назорати фаолиятининг асосий йўналишларини тасдиқловчи субъектлар; 2) Олий Мажлис палаталари қўмиталари – қонун лойиҳаларининг дастлабки муҳокамаси ва парламент назоратини ўз фаолияти кесимида амалга ошириш бўйича масъул субъектлар; 3) депутатлар ва Сенат аъзолари – қонун лойиҳалари ва парламент назорати натижалари бўйича бевосита қарор қабул қиладиган субъектлар. Мазкур жараён барча ривожланган мамлакатлар тадқиқот муассасалари томонидан кенг қўлланиладиган “классик” усулда олиб борилади. Парламент палаталари фаолиятини ахборот-таҳлилий таъминлаш, энг аввало, муайян ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлар ва қонунчиликни такомиллаштириш, қонун лойиҳалари бўйича илмий экспертиза ўтказиш, депутат ва сенаторлар сўровига асосан, муайян масала бўйича хорижий тажрибани ўрганиш, илғор мамлакатлар парламентларида бўлаётган ўзгаришлар, янгиликлар юзасидан ҳафталик тайёрланадиган ахборот-таҳлилий маълумотнома, маъруза ёки мақола шаклида амалга оширилади. Табиийки, мазкур ҳужжатлар кўриб чиқиладиган

масалалар, уларнинг ҳажми ва муддатларига кўра бир-бирдан фарқ қилади, лекин улар фақат битта мақсадга йўналтирилган – муайян масалани таҳлил қилиб, аниқланган муаммоларни бартараф этиш юзасидан аниқ таклифларни ишлаб чиқиш. Ахборот-таҳлилий маълумотномалар, биринчи навбатда, кўтарилаётган масалалар (муайян воқелик ёки фактлар) га илмий ёндашув асосида тайёрланиши керак. Бунинг учун эса уни тайёрлаётган шахслар илмий йўналиш бўйича тажрибага эга бўлиши лозим.

Мисол учун, бугунги кунда Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институтининг Парламентаризм ва парламентлараро ташкилотлар тадқиқотлари бўлимида 1 та юридик фанлар доктори ва 2 та магистр фаолият олиб бормоқда [18]. Таъкидлаш жоизки, улар томонидан тайёрланадиган ахборот-таҳлилий маълумотномалар улар ёзган илмий ишлардан мутлақо фарқ қилади. Чунки илмий ишнинг якуний мақсади – муайян масалалар юзасидан таҳлилий ўрганишлар ўтказиб, билмларни кўпайтириш бўлса, ахборот-таҳлилий маълумотномаларнинг якуний мақсади парламент палаталарининг таҳлил қилинган ахборотга бўлган эҳтиёжини қондиришдир.

Бундан ташқари, ахборот-таҳлилий маълумотномаларга илмий ишлар билан солиштириганда талаблар ҳам ҳар хил. Мисол учун, Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 25 майдаги “Олий таълимдан кейинги таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 304-сон қарори билан тасдиқланган низомга мувофиқ, Олий таълимдан кейинги таълим институтларида илмий ишни тайёрлаш ва ҳимоя қилиш учун уч йил муддат берилади. Ахборот-таҳлилий маълумотномаларнинг асосий мезонларидан бири эса тезкорлик ҳисобланади. Чунки қонун лойиҳалари ёки парламент назорати бўйича масалалар муайян муддатда ҳал этилиши

лозим бўлганлиги сабабли тезкорлик билан тайёрланган таҳлилий маълумотномалар муҳим аҳамиятга эга.

Амалиётда ахборот-таҳлилий маълумотномалар тайёрлашга кўп ҳолларда, қоида тариқасида, 2 ҳафта муддат берилади. Шундай ҳолатлар бўладикки, таҳлилий маълумотлар тайёрлаш муддатлари масаланинг муҳимлигига қараб бир ҳафтага қисқариши ёки бир ойгача чўзилиши мумкин. Табиийки, ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш учун белгиланган муддат унинг сифатига ҳам таъсир ўтказмай қолмайди. Лекин бундай таъсир факторини минимумга тушириш мумкин. Бунинг учун институт ходимлари қонун лойиҳаси ёки парламент назорати фаолиятига боғлиқ бўлган масалалар юзасидан ишларни аниқ режага асосан тизимли йўлга қўйиши лозим. Ахборот технологиялари ривожланган бир даврда Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институтининг ҳар бир ходими барча турдаги статистик маълумотлар, ижтимоий сўров натижаларини давлат органларидан сўраб олиши мумкин, шу билан бир қаторда, илғор электрон кутубхоналарга уланиш имконияти мавжуд. Ходимларнинг ишончли маълумотларни олиш имконияти қанчалик кенг бўлса, сифатли ахборот-таҳлилий маълумотномаларни тайёрлашга шунчалик кам вақт сарфланади. Бошқача айтганда, “маълумотлар банки”нинг мавжудлиги ва кенглиги, ўз навбатида, ахборот-таҳлилий ҳужжатларни қисқа муддатда ва сифатли тайёрлаш имкониятини яратади.

Шуни таъкидлаш жоизки, Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институти томонидан тайёрланадиган ахборот-таҳлилий маълумотномалар, ўз навбатида, қонун ижодкорлиги ва парламент назорати жараёнларига бевосита таъсир қилади. Чунки улар томонидан тақдим этилган ахборот-таҳлилий маълумотнома асосида қонун ижодкорлиги ва парламент

назорати субъектларининг қарорлар қабул қилишдаги якуний мулоҳазаларига сабаб бўлади. Айтишимиз мумкинки, мазкур ҳужжатларда келтирилган маълумотлар ўз моҳиятига кўра стратегик аҳамиятга эга бўлади.

Ахборот-таҳлилий маълумотноманинг асосини фактологик маълумотлар ташкил этади. Яъни муайян муаммо ёки масалаларга тегишли бўлган фактлар. Лекин бу фактлар мантиқий тузилиш ёки ижтимоий жараёнлар тенденцияларини ўзида акс эттирган таҳлилий хулосалар билан биргаликда тақдим этилмаса, ҳеч қандай мазмун-моҳиятга эга бўлмайди. Бунга эса, табиийки, бевосита таҳлилий (аналитик) фаолият орқали эришилади. Таҳлилий фаолият натижасида “истеъмомолчи”га ҳар томонлама ўрганилган, ишончли манбалардан олинган, таҳлил қилинган ва масаланинг аниқ ечимига қаратилган маълумот берилади. Ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлашда маълумотларни йиғиш, уларни тизимлаштириш ва илмий таҳлил қилиш сарфланадиган вақтнинг учдан икки қисмини эгаллайди. Бу фаолиятда, энг аввало, маълумотларнинг ишончли манбаларни танлаш, уларни таҳлил қилиб, илмий-амалий сўзлар билан ифодалаш муҳим аҳамиятга эга.

Ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш жараёнига ўзига хос бўлган талаблар қўйилади. Бунинг ёрқин мисолини бизнинг амалиётимизда тайёрланган ахборот-таҳлилий маълумотномаларда кўришимиз мумкин. Хусусан, депутат Қ. Жўраевнинг [19] депутатлик ва сенаторлик фаолиятининг кафолатлари бузилиши ҳуқуқбузарликларини расмийлаштириш бўйича миллий ва хорижий амалиётни ўрганиб, аниқ таклифларни тайёрлаш бўйича сўровига ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш учун Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институти томонидан 4 кун ёки 32 соатлик муддат қўйилди. Ушбу масала учун

ажратилган вақтнинг ўртача 12 соати (37 фоизи) дастлабки маълумотларни йиғиш ва тизимлаштиришга сарфланди. Якунда йиғилган маълумотлар 120 бет ҳажмни ташкил этиб, мамлакатимиз ва хорижий давлатларда 1991 йилдан 2018 йилгача бўлган муддатдаги маълумотлар тўпланди. Булар умумий тўпланган маълумотларнинг қайта ишланган 4-5 фоизини ташкил этади. Бу маълумотлар жаҳон Интернет ахборот тармоғи орқали Олий Мажлис палаталарининг архивларидан олинган. Бу ҳажмдаги маълумотларни қисқа муддатда бошқача усул билан ўзлаштириш имкони мавжуд эмас. Тадқиқотни ўтказиш ва 13 бетли ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш учун ўртача 15-16 соат (48 фоиз) бевосита сарфланди. Тайёрланган ахборот-таҳлилий маълумотномани якуний босқичда таҳрир қилиш учун 3 соат (9 фоиз), раҳбарият билан келишиш ва расмийлаштириш учун эса 2 соат (6 фоиз) вақт сарфланди. Агар биз мазкур жараён боришини график орқали таҳлил қиладиган бўлсак, у 1-графикга мувофиқ кўринишга эга бўлади.

Мазкур ахборот-таҳлилий маълумотнома юқори баҳоланиб, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 10 сентябрдаги ЎРҚ-566-сонли қонунининг қабул қилинишига туртки берган бўлса-да, фикримизча, уни тайёрлашга сарфланган вақтни мақбул деб бўлмайди.

1-график

Юқорида келтирилган 1-графикга юзланадиган бўлсак, маълумотларни излаш

ва таҳлил ўтказишга кетган вақт деярли бир хил. Юқори малакага эга бўлган раҳбар мазкур диаграммани кўриб, хулоса қилиши мумкинки, маълумотларни излаш учун сарфланган вақт ходимнинг шахсий маълумотлар базаси мавжуд эмаслигидан далолат беради. Мазкур ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаган ходим эса ушбу йўналишдаги тадқиқот-таҳлил ишлари билан шуғулланмаган. Бундан ташқари, вазифани бажариш учун ажратилган вақтнинг камлиги ва унда мазкур масала бўйича дастлабки маълумотларнинг мавжуд эмаслиги уларни излаш учун кўпроқ вақт сарфланишига сабаб бўлди.

Ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш жараёнида маълумотларни қидириш ва таҳлил қилиш учун сарфланган вақтнинг ўзаро нисбати 1:4 кўринишида бўлсагина, сарфланган вақт тузилишини мақбул десак бўлади. Ушбу мақбул ўзаро нисбат ходимнинг муайян масалага йўналтирилган вазифани бажариши учун лозим бўлган дастлабки маълумотлар базаси мавжуд бўлган тақдирдагина бўлиши мумкин. Шундай ҳолатлар ҳам бўладикки, муайян даврда амалга оширилган ислохотларнинг мазмун-моҳияти ва йўналишларидан келиб чиқиб, муайян масала юзасидан маълумотлар ижтимоий тармоқлардан тортиб бошқа оммавий ахборот воситаларигача ёритилади. Шунда ходим аниқ бир масала юзасидан дастлабки маълумотларга эга бўлади.

Шундан келиб чиқиб, қонун билан тартибга солиниши лозим бўлган масала юзасидан маълумотларни йиғиш имконияти яратилади. Мисол учун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5185-сон фармонида ҳокимнинг маҳаллий ҳокимият вакиллик органининг раҳбари сифатидаги мақомини унда ижро этувчи ҳокимият раҳбари мақомини сақлаган ва халқ

депутатлари Кенгашларининг котибиятини тузган ҳолда қайта кўриб чиқиш орқали маҳаллий давлат ҳокимияти тизимини ташкил этишда ҳокимиятлар бўлиниши тамойилининг амалий рўёбга чиқарилишини таъминлаш вазифаси кўйилган эди.

Мазкур масала юзасидан хорижий ва маҳаллий экспертлар, шунингдек, фуқаролар томонидан маълумотлар, таҳлиллар, ўрганишлар ижтимоий тармоқларда ҳамда газета ва журналларда чоп этила бошлади. Улар томонидан қилинган таҳлиллар ва чоп этилган мақолаларда масалани самарали ҳал этиш учун зарур бўлган маълумотларнинг мавжудлиги сабабли ушбу вазифа юзасидан маълумотларни излашга кам вақт сарфланди. Шу боис бу масала юзасидан ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш учун сарфланган вақт 2-графикага мувофиқ кўриниш олди.

2-график

Тадқиқот натижаси сифатида кўринадик, ахборот-таҳлилий маълумотномаларни тайёрлашда юзага келадиган асосий муаммо – маълумотларни излаш, техник масалаларни ҳал қилиш учун кўп вақт сарфланиши сабабли таҳлилий жараён сифати қониқарли даражада бўлмайди. Бу муаммони қандай ҳал қилиш мумкин? Бунинг учун, энг аввало, идоралараро маълумотлар алмашинуви жараёнига энг замонавий ахборот технологияларини жорий қилиш, дунёнинг энг машҳур университетларининг электрон кутубхона-

ларига тезкор уланиш имкониятини яратиш лозим. Бугунги кунда Олий Мажлис палаталарининг кутубхоналари етарли даражада китоб фонди ва хорижий олимларнинг илмий ишлари билан тўлдирилмаганлиги ахборот-таҳлилий фаолият билан шуғулланувчи шахсларнинг асосий вақти жаҳон Интернет ахборот тармоғида расмийлик даражаси аниқ бўлмаган маълумотлардан фойдаланишига сабаб бўлмоқда. Ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлашда таҳлилий жараёнга урғу берилиши стратегик характерга эга бўлган ахборотларни самарали қайта ишлаш ва у асосида масала юзасидан амалиётга жорий қилинадиган аниқ механизмга эга таклифларнинг ишлаб чиқилишига хизмат қилади.

Ахборот-таҳлилий маълумотномаларнинг ўз вақтида тайёрланиши унинг қонун ижодкорлиги ёки парламент назорати жараёнидаги амалий фойдасини белгилаб беради. Стратегик ахборотнинг бир тури сифатида ахборот-таҳлилий маълумотномалар илмий ишлардан фарқли ўлароқ вақт ўтиши билан ўзининг муҳимлигини йўқотади. Бизнинг фикримизча, мамлакатимизда шиддат билан амалга оширилаётган сиёсий, ижтимоий, иқтисодий ислохотлар натижаси ўлароқ, ахборот-таҳлилий маълумотномаларнинг муҳимлилик даражаси шартли равишда ўртача 10 фоизга қисқаради. Математик статистика нуқтаи назардан олиб қарасак, ахборот-таҳлилий маълумотноманинг муҳимлилик даражаси 6 ой давомида 60 фоизга, яъни 3/4 қисмга пасаяди.

Ахборот-таҳлилий маълумотномаларнинг тўлиқлиги ва ишончилиги, биринчи навбатда, турли маълумотлар манбалари орқали шаклландиган эмпирик маълумотлар базасини қўллашга боғлиқ. Мазкур маълумотлар базасига давлат статистика органлари материаллари, маҳаллий вакилик ва ижро органлари ҳужжатлари, муайян масалалар бўйича миллий ва хорижий

экспертларнинг турли даврий ва монография нашрларда чоп этиладиган фикр-мулоҳазалари, оммавий ахборот воситаларида эълон қилинадиган маълумотлар, социологик (ижтимоий) тадқиқотлар киради. Ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлашда қўлланиладиган ахборот манбаларининг кўплиги нафақат муайян масала бўйича ахборот майдонини кенгайтиради, балки иш доирасида таҳлил қилинаётган кўрсаткич ва фактларни қайта текшириш имкониятини яратади. Бошқача айтганда, ахборот манбалари қанчалик кўп ва кенг бўлса, таҳлилий ҳужжатда ёритилаётган масалалар бўйича маълумотларни қайта текшириш шунчалик осон бўлади. Чунки турли хил ахборот манбаларидан фойдаланилганда, таҳлилий ҳужжатнинг хулосалари кенгроқ эмпирик асосни ўзида акс эттиради, унда кўриб чиқиладиган масалалар чуқур ва ҳар томонлама ёритилади, жиддий камчилик ва хатога йўл қўйиш эҳтимоли камаяди. Лекин ҳаддан ташқари ахборот манбаларининг сон жиҳатдан кўпайиб кетиши ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаётган субъектда маълумот юки ортиб кетиши, натижада эса таҳлилий ҳужжатнинг самарадорлигига таъсир кўрсатиши мумкин.

Ахборот-таҳлилий маълумотномани тайёрлаш жараёнидаги асосий қоидалардан яна бири унда омма учун тақдим қилинадиган ва уни қайта текшириш имконияти юқори бўлган очиқ маълумотлардан фойдаланишдир. Тайёрланган таҳлилий ҳужжат бўйича депутатлар ва сенаторларда саволлар туғилганда, субъект ўз ишида фойдаланган маълумотларни (мисол учун, рақамларни) асослаб беришга тайёр бўлиши керак. Шунинг учун ахборот-таҳлилий маълумотномаларда ҳавола (сноска) апаратига қатъий талаб қўйилади. Шундай ҳолатлар бўладиги, таҳлилий ҳужжатда максимал даражада катта ҳажмдаги маълумотлар қўлланилиши сабабли ҳаволалар “ортиқча” маълумот ҳисобланиб, ҳужжатда

кўрсатилмайди. Бу эса ахборот-таҳлилий маълумотномада келтирилган фактларнинг ишончлилигига шубҳа уйғотади. Шу боис таҳлилий ҳужжат тайёрланаётганда, ундаги маълумотлар қисқа ва аниқ ёритилиши, белгиланган йўналиш доирасидан четга чиқмаслиги лозим. Чунки депутат ва сенаторлар фаолиятида иш ҳажмининг кўплиги сабабли уларда доимий вақт етишмовчилиги юзага келади. Шу сабабли уларга йўлланилаётган ахборот-таҳлилий маълумотномалар, қоида тариқасида, 2-3 бет бўлиши ва масала бўйича таҳлил қисқа сатрларда ҳар томонлама ёритилиши лозим. Бунда улар бир кўришда ҳужжатнинг мақсади, таъсир қилиш доираси ва кутиладиган натижаларни тушуниб олиши керак.

Агар ахборот-таҳлилий маълумотномалар қисқа ва тушунарли бўлмаганлиги сабабли депутат ва сенаторлар уларни ўқимаса, ҳужжат устида ишланган вақт беҳуда кетиб, иш самарадорлигига эришилмайди. Айнан қисқалик, ҳар томонлама ёритилганлик ва баён қилиш шаклига кўра ахборот-таҳлилий маълумотномалар илмий ишлардан фарқ қилади. Шунинг учун улар содда ва тушунарли адабий тилда ёзилиши лозим. Кўп ҳолларда ортиқча вақт сарфланиши ва катта ҳажмдаги маълумотлардан тийилиш мақсадида таҳлилий ҳужжатлар ўзида фақат тадқиқотларнинг хулосаларини акс эттиради ва шу сабабли “истеъмомолчи”га ахборот-таҳлилий ишнинг яхлит алгоритми кўрсатилмайди. Илмий асосланишни сақлаб қолган ҳолда, таҳлилий ҳужжатнинг тушунарлилиги ва қисқалигига фақатгина уни тайёрлаётган субъект ўз олдида қўйилган мақсадни тўлиқ тушунсагина эришиш мумкин. Айнан вазифанинг мақсади таҳлилий ҳужжатнинг бажарилиш муддати, кўлами, баён қилиш шакли ва ёндашув усуллари аниқлаб беради. Бизнинг фикримизга кўра, ахборот-таҳлилий ҳужжатларнинг мақсади қуйидагилар ҳисобланади:

Олий Мажлис палаталари аъзоларини қонунчиликдаги муаммолар билан таъништириш (мисол учун, Қонунчилик муаммолари бўйича обзорлар, қонун ижодкорлиги ва парламент назорати фаолияти, мавзуга оид конференциялар бўйича таҳлилий материаллар орқали);

парламентда овоз бериш жараёнида муайян масалада қарорлар қабул қилишни ахборот-таҳлилий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш (қонун лойиҳалари ёки парламент назорати натижалари бўйича таҳлилий маълумотномалар);

Олий Мажлис палаталарининг қонун ижодкорлиги ва парламент назорати фаолиятининг аниқ йўналишларини белгилашда таҳлилий жиҳатдан иштирок этиши (Олий Мажлис палаталари, фракциялар ва қўмиталарнинг раҳбарияти учун ахборот-таҳлилий маълумотномалар ва ахборот хатларини киритиш орқали).

Максимал даражадаги аниқлиликка фақатгина таҳлилий ҳужжатнинг матнида аниқ тушунчалардан фойдаланиш орқали эришилиши мумкин. Шунинг учун ишнинг бошида таҳлилий ҳужжатда фойдаланиладиган ҳар бир тушунчанинг аниқ моҳиятини англаб олиш зарур. Аниқ тушунчалар таҳлилчининг аниқ фикрлашига йўл очади, қўйилган вазифага эришиш учун фикрни жамлашга ундайди, икки хил маънода тушуниладиган масалаларда хато қилишдан сақлайди. Мисол учун, “яқин келажак”, “тез орада” деган тушунчалар депутат ва сенаторлар томонидан турлича талқин қилиниши, натижада мутлақо турли хулосалар қилиниши учун мантиқий асос бўлиши мумкин.

Олий Мажлиснинг ахборот-таҳлилий тузилмаси бўлмиш Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институтининг асосий мақсади қонун лойиҳалари бўйича илмий экспертиза ўтказиш эмас, балки улар қабул қилинишининг ижтимоий шароитлари ва оқибатларини таҳлил қилиб беришдир. Шунинг учун ах-

борот-таҳлилий материаллар ижтимоий воқеликнинг сабабий боғланишлари ва қабул қилинаётган қонун лойиҳаларининг таҳлилинини ўзида акс эттиради. Муайян воқеликнинг у ёки бу сабабларини кўрсата туриб, кўриб чиқиш учун парламентга киритилган қонунга оид муайян қарорнинг қабул қилинишига таъсир ўтказиш мумкин. Шу сабабли парламент аъзолари томонидан ахборот-таҳлилий маълумотлар синчковлик билан ўқилиши керак.

Мисол учун, қонунлар узоқ вақтга мўлжалланган қоидалар йиғиндисини ўзида акс этса, уларни қабул қилишга ундаган таҳлилий ҳужжатлар муайян ижтимоий муносабатда ривожланиш тенденцияларини аниқлашга асосланган прогнозларни ёритади. Таҳлил қилувчилар кўриб чиқилаётган воқеликнинг характери, йўналишлари, барқарорлиги ва ривожланиш суръатини аниқлаб олиши лозим. Фақатгина шу параметрларни аниқлаб олгандан сўнг ижтимоий воқеликнинг келажаги, қабул қилинаётган қонуннинг самарадорлиги ва давомийлигини прогноз қилиш мумкин.

Ахборот-таҳлилий ҳужжатлар бўйича ишнинг якуни бу хулосадир. Хулоса ахборот-таҳлилий материалга якуний тугалланганлик берилишини таъминлайди. Хулосаларнинг моҳияти ёрдамида таҳлилий ҳужжатнинг қиймати ва самараси аниқланади. Айнан хулосаларнинг мавжудлиги таҳлилий материални ахборот хатидан фарқлайди. Баъзида катта ҳажмдаги ва кенг қамровли маълумотларга уларда якуний хулосалар мавжуд бўлмагани сабабли талаб юқори бўлмайди. Таҳлилчи ўз хулосасида қўлланилаётган маълумотнинг ишончлилиги даражасини баҳолаши ва кутилаётган воқеалар ривожини аниқлаши лозим. Якуний хулосаларда тадқиқотнинг энг муҳим жиҳатлари қисқа ва аниқ баён қилиниши, лекин бунда баённинг қисқалиги масала юзасидан нотўғри тасаввур уйғотиши керак эмас.

Хулосанинг тузилиши, ўз навбатида, субъектдан профессионалликни талаб этади.

Хулосалар

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, Олий Мажлис палаталари фаолияти учун ахборот-таҳлилий ҳужжатларни тайёрлаш қуйидаги босқичларда амалга оширилади:

таҳлилий ҳужжатда ёритиладиган масала бўйича вазифани тўғри аниқлаб олиш (топшириқ олиш);

таҳлилий ҳужжатда кўтарилаётган масала (муаммо) билан танишиб чиқиш (масала тарихи);

таҳлилий ҳужжатда қўлланиладиган тушунча ва атамаларни аниқлаштириш (маълумотларни таснифлаш ва тизимлаштириш);

зарур маълумотларни йиғиш (шахсий маълумотлар базаси);

таҳлил учун зарур бўлган иккиламчи ахборотни излаш, саралаш ва қайта текшириш (қўшимча маълумотларни излаш);

йиғилган маълумотларни таҳлил қилиш (гипотезаларни шакллантириш, сабабий боғланишларни ўрганиш, тенденция ва прогнозларни аниқлаш);

таҳлилнинг асосий мазмунини баён қилиш (матн устида ишлаш);

якуний хулосаларни шакллантириш (таҳлилий ишни якунлаш);

таҳлилий ҳужжат матнини (таҳлил қилувчининг) раҳбарият билан келишиш (қўшимча таҳрир қилиш);

ҳужжатни расмийлаштириш ва уни тегишли манзилга йўллаш (вазифани бажариш).

Биз илгари сурган мазкур тузилиш шартли характерга эга. Чунки юқорида санаб ўтилган босқичлар ҳар доим ҳам бундай қатъий кетма-кетликка эга бўлмайди. Лекин ахборот-таҳлилий марказларнинг ҳар бир ходими фаолиятида мазкур қатъий кетма-кетликка амал қилиниши тайёрланаётган таҳлилий ҳужжатнинг сифатига ижобий таъсир ўтказмай қолмайди. Ахборот-таҳлилий ҳужжатларни тайёрлаш технологияси қонун ижодкорлиги ва парламент фаолияти бўйича новаторлик ғояларини илгари сурмаслиги мумкин. Лекин у парламент фаолиятида “ақл марказлари”нинг таҳлилий фаолияти самардорлигини жонлантириш учун имкон яратади.

REFERENCES

1. Parlament faoliyatini ilmiy va axborot-tahliliy ta'minlashning dolzarb masalalari [Current issues of scientific and information-analytical support of parliamentary activities]. Responsible editor F. Otaxonov. Baktria press, 2021.

2. Nazimov M.K., Saydullaev Sh.A. Qonunchilik texnikasi. Qo'llanma [Legislative technique. Study guide]. Tashkent, Tashkent State Law Institute, 2008, pp. 87, 89.

3. Gerasimenko N.A. Antikrizisnoe upravlenie: informacionno-analiticheskie sistemy podderzhki prinjatija reshenij [Anti-crisis management: informational and analytical systems to support the adoption of solutions]. Problemy teorii i praktiki upravlenija – Problems of theory and practice of management, 2007.

4. Krivobokova A. Internet-biznes-analitika-informacionnaja tehnologija novogo veka [Internet-business-analytics-information technology of the new century]. Prognoz finansovyh riskov – Forecast of financial risks. Available at: <http://bre.ru/risk/11785.html/>.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi [Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis]. 24.01.2020. Tashkent. Available at: <https://president.uz/uz/lists/view/3324/>.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisi Konunchilik palatasining birinchi yig'ilishidagi nutqi [Speech by President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at the First Session of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis]. 20.01.2020. Tashkent. Available at: <https://president.uz/uz/lists/view/3303/>.
7. Kogalovskij M. R. i dr. Glossarij po informacionnomu obshhestvu. Pod obshh. red. Ju.E. Hohlova [Glossary of information society]. Institute of Development of Information Society, Moscow, 2009, 160 p.
8. Rustamov P.A. Nauchno-informacionnoe obespechenie zakonotvorcheskoj dejatel'nosti v Respublike Uzbekistan. Dissertacija kandidata jurid. nauk [Scientific and informational support of legislative activity in the Republic of Uzbekistan. Dissertation of the candidate jurid. sciences]. Tashkent, 2001, p. 96.
9. Informacija. Bol'shoj Jenciklopedicheskij slovar', 2000. 2-e izd., pererab. i dop. [Information. Big Encyclopedic Dictionary]. 2000. 2nd ed., Revised. and add. Great Russian Encyclopedia, Moscow, 2000, 1434 p.
10. Frantzich S.E. Computerized Information Technology in the U.S. House of Representatives. Legislative Studies Quarterly, vol. IV, no. 2, May, 1979, pp. 255-280.
11. Annual report Congressional Research Service Fiscal Year 2016. Washington, Library of Congress, 2017, p. 1. Available at: www.loc.gov/.
12. Loewenberg G., Patterson S.C. Comparing Legislatures, Boston, Little, Brown and Company, 1979.
13. Cabinet Legislation Bureau. Available at: www.clb.go.jp/.
14. Demidov A.A., Zaharov Ju.N. Informacionno-analiticheskie sistemy podderzhki prinjatija reshenij v organah gosudarstvennoj vlasti i mestnogo samoupravlenija osnovy proektirovanija i vnedrenija. Uchebnoe posobie [Information and analytical systems of decision-making support in state and local authorities. Basics of design and implementation. Tutorial]. St. Petersburg, 2012.
15. Golicyna O.L. Informacionnye tehnologii [Information Technology]. Moscow, Forum, 2015, p. 34.
16. Golenishhev Je.P., Klimenko I.V. Informacionnoe obespechenie sistem upravlenija [Information support of control systems]. Rostov-on-Don, Feniks, 2010, p. 27.
17. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik muammolari va parlament tadqiqotlari instituti hodimlari to'g'risidagi qonun hujjatlari [Page on the staff of the Institute of Legislative Problems and Parliamentary Research under the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan]. Available at: <https://lpri.uz/our-team/>.
18. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining deputatlari to'g'risidagi qonun hujjatlari [Page on deputies of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan]. Available at: <https://parliament.gov.uz/uz/about/structure/-deputy/?abs=%D0%96/>.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2021/4

БОШ МУҲАРРИР:

Нодирбек Салаев

Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор

БОШ МУҲАРРИР ЎРИНБОСАРИ:

Исломбек Рустамбеков

Ўқув ишлари бўйича проректор

Масъул муҳаррир: Х. Салоева

Муҳаррирлар: С. Абулқосимова, Ш. Жаҳонов,
Ф. Муҳаммадиева, Е. Ярмолик

Техник муҳаррирлар: У. Сапаев, Д. Ражапов

Таҳририят манзили:

100047. Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: iztdyu@mail.ru

Журнал 14.12.2021 йилда типографияга
топширилди. Қоғоз бичими: А4.
Шартли 14,88 б.т. Адади: 100. Буюртма: № 69.

ТДЮУ типографиясида чоп этилди.